

Nr 69.

Ankom till riksdagens kansli den 10 mars 1939 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om åtgärder för säkerställande av landets behov av ökad elektrisk energi.
(4:e avd.)

I en inom första kammaren av herr C. I. Asplund väckt motion, nr 204, har hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att för säkerställande med minsta möjliga tidsutdräkt av landets behov av ökad elektrisk energi i mån av den allttjämt stigande kraftåtgången låta snarast möjligt efter undersökning igångsätta mera tidskrävande tunnelarbeten m. m. vid Harsprånget eller annat fall i Lule älv, samt upptaga anslag till ifrågavarande arbeten, där så behöves, å blivande beredskapsstat, förslagsvis med 500,000 kronor.

I en i ärendet den 24 februari 1939 avgiven promemoria har *vattenfallsstyrelsen* erinrat om att i Harsprånget på sin tid — omkring år 1920 — nedlades 9.5 milj. kronor. Möjlighet förelåge emellertid att med hjälp av förefintliga förnyelser och värdeminskningssmedel nedskryta Harsprångsanläggningen till dess verkliga nuvärde, d. v. s. 2.0 milj. kronor. I anslutning härtill anföres vidare följande:

När nu Suorva blivit fullständigt reglerat, så att en vattenmängd av 195 m³ normalt kan disponeras året runt vid Harsprånget, bör man sannolikt redan från början dimensionera utbyggnaden i Harsprånget för en vattenmängd av totalt 250 m³ och utföra anläggningen med endast en tunnel med ungefär dubbla den från början tilltänkta arean, alltså 120 i stället för 65 m². På grund av större tunnelns bättre hydrauliska egenskaper kan med samma fallförlust framföras en större vattenmängd i en 120 m² tunnel än i 2 stycken med vardera 65 m² tvärsektion.

Den för ett 20-tal år sedan planerade Harsprångsanläggningen tänktes använd i främsta rummet för framställning av salpeterprodukter, men möjligen därjämte för järnframställning. Man räknade med att dessa industrier skulle starta ganska snart, vadan det ansågs lämpligt att räkna med en relativt kort byggnadstid för Harsprånget. När man framdeles skall utbygga Harsprånget, torde det vara lämpligt att lägga arbetena på en helt annan bog och att fördela arbetena på en lång byggnadsperiod. Därigenom kan man undgå en koncentration av stora arbetsstyrkor till Porjus och Harsprånget, vilket visat sig önskvärt både ur sociala synpunkter och med hänsyn till byggnadskostnaderna. Man kan vid tillämpning av sådan arbetsplan inrymma en del av arbetsstyrkan och erforderlig förvaltningsapparat i de byggnader, som finnas i Porjus. Med nutida möjligheter till snabba och goda bussförbindelser torde det icke bereda någon olägenhet att ordna en del av förläggningen i Porjus på 7 km avstånd från den egentliga arbetsplatsen.

De nya kostnader, som behöva nedläggas på Harsprånget, torde pr kW räknat bli för svenska förhållanden mycket låga. Om kraften, såsom sannolikt är, måste nedföras till mellersta Sverige för att där komma till användning, fördyras den emellertid i hög grad på grund av det långa överföringsavståndet. Redan överföringen från Harsprånget ned till Indalsälven åstadkommer en sådan kostnadsökning, att priset för kraften där blir ungefär detsamma som för den kraft, som nu utbygges i Indalsälven. Det vore därför bokstavligen att gå över ån efter kraften, om man med undanskjutande av utbyggnaderna vid Indalsälven påbörjade en exploatering av Harsprånget med syfte att utnyttja kraften i mellersta Sverige. På grund av det större överföringsavståndet kan driftsäkerheten ej bli fullt så god som från mellersta Norrland, där många goda fall finnas att exploatera.

Den sista utbyggnaden i Porjus, som påbörjades 1928, planlades för utförande i långsam takt med en relativt liten arbetsstyrka, och denna plan har i det stora hela blivit följd, även om man med full rätt mot slutet tagit arbetena i hastigare tempo. Det har inom vattenfallsstyrelsen diskuterats, att ett liknande arbetssätt skulle kunna tillämpas vid Harsprånget, så att man redan tio à femton år före den tidpunkt, då kraften från Harsprånget erfordras, påbörjade tunnelarbetet med en måttlig arbetsstyrka. Med hänsyn till de anmaningar, som riktats till vattenfallsstyrelsen att uppgiva lämpliga beredskapsarbeten, har det även övervägts möjligheten av att använda Harsprånget på detta sätt. Arbetet är emellertid av sådan beskaffenhet, att det bereder stora svårigheter att tidvis helt nedlägga arbetet, vilket är önskvärt vid ett beredskapsarbete. Med hänsyn till den permanenta knapphet på arbetstillfällen, som föreligger i Norrbotten, förefaller det också mest rationellt, att man, när tiden därför är mogen, fullföljer arbetet i Harsprånget med arbetskraft från Norrbotten under mera kontinuerlig form. Om anläggningarna påbörjas relativt tidigt för att skapa arbetstillfällen i Norrbotten kommer emellertid det däri nedlagda kapitalet under några år att ligga räntelöst.

Ur många synpunkter vore det olämpligt att nu starta arbeten vid Harsprånget. Vattenfallsstyrelsen har större anläggningsarbeten än någonsin förut för att åstadkomma ett omedelbart krafttillskott och för att åstadkomma nödiga försvarsåtgärder vid kraftstationerna. Innan arbetena vid Harsprånget kunna påbörjas erfordras dessutom omfattande utredningar för att bestämma de lämpligaste konstruktionerna för damm, tuber, kraftstation och tunnelsystem, varvid vederbörlig hänsyn även måste tagas till de olika anläggningsdelarnas utförande med hänsyn till bombfara från luften. Styrelsens tillgång på goda ingenjörer samt på tränat underbefäl och manskap räcker icke till för igångsättning av nya arbeten, vare sig under innevarande eller nästföljande budgetår. Frågan om eventuellt påbörjande av arbeten vid Harsprånget måste därför anses för tidigt väckt.

Det må slutligen påpekas, att vid Suorva och Porjus en avsevärd arbetsstyrka har full sysselsättning under de närmaste två åren.

Av 1938 års riksdag framhölls som ett nationellt betydelsefullt önskemål att kunna med de norrbottniska malmtillgångarna åstadkomma en järntillverkning i Norrbotten. En förutsättning härför är emellertid eventuellt tillgång till stora kraftbelopp. Detta blir i all synnerhet fallet om järnet skall kunna framställas oberoende av utländskt kolbränsle.

För att vid en eventuell avspärrning kunna tillgodose behovet av fosfor-

Utskottet.

syregödselmedel är landet i största beroende av råvara från malmfälten, apatitavfall från MalMBERGETS anrikningsverk men dessutom och i huvudsak vissa fosforrika och samtidigt svåränrikade malmsorter från Kiruna. För dessa senares tillgodogörande åtgår betydande kraftbelopp. I stället för anrikning måste nämligen urlakning användas för apatitens avskiljande, en procedur för vilken åtgå stora kvantiteter energi.

Ett ytterligare viktigt beredskapsändamål, som också förutsätter tillgång till stora kraftkvantiteter, är landets försörjning med kvävegödningsmedel. För närvarande sker denna försörjning i huvudsak genom import av salpeter dels från Chile dels också från Norge, där den framställes genom förbränning på elektrisk väg av luftens kväve. Importen, som år 1913 var 34,000 ton, nästan helt från Chile, uppgick år 1938 till den cirka fyrfaldigt större kvantiteten av sammanlagt 127,000 ton, varav omkring hälften från vardera landet. Totalimporten från Chile av olika varuslag uppgick år 1938 till 28.8 milj. kronor, därav chilesalpeter cirka 10 milj. kronor, medan Sveriges export dit representerade ett värde av allenast 5.7 milj. kronor. Det sistförflutna året var dock importen av chilesalpeter liksom ock skillnaden mellan import- och exportvärdena ovanligt hög. Ensamt för jordbruksändamål är — bedömt efter 1937 års import- och tillverkningsciffror — det svenska årsbehovet av salpeter cirka 160,000 ton, varav blott cirka 30 procent tillverkas inom landet. Hithörande kväveprodukter (ammoniak och salpetersyra) ha emellertid också en grundläggande betydelse för tillverkningen av sprängämnen. I detta avseende har hittills ej heller kvävebehovet kunnat helt fyllas inom landet.

De kraftbelopp som erfordras för att tillgodose här nämnda skilda kraftbehov — något som vid en avspärning kan bli av den största vikt — äro av en betydande storleksordning. Att märka är att det var planerna på inhemsk tillverkning av salpeter som under världskrigets senare år föranledde igångsättningen av Harsprångets utbyggnad. Att denna utbyggnad sedermera avbröts berodde på att planerna på den norrbottniska salpeterstillverkningen fingo förfalla, varvid i stället motsvarande norska produktion efterhand ökades.

Då det gäller att tillgodose dessa angelägna behov av kraft, jämsides med de övriga stegrade anspråk på elektrisk energi som — i all synnerhet vid krigstillfälle — kunna uppkomma, är det väl alltjämt främst Harsprånget som närmast kommer i åtanke. Av vad vattenfallstyrelsen anfört framgår emellertid att arbetena på dettas utbyggnad äro avsedda att läggas på annan bog och att fördelas över en så lång tidsperiod som uppemot 10—15 år. Några närmare planer på denna ändrade byggnad föreligga icke heller utarbetade. Uppenbarligen är det av största vikt att kraftbehov sådana som de ovan angivna kunna utan svårighet och utan dröjsmål tillfredsställas, allteftersom krav härpå framkomma. Därest Harsprångutbyggnaden skulle befinnas alltför vittutseende finnas i Lule älv andra mindre fall vilka numera efter Suorvaregleringen erbjuda betydligt ökade möjligheter för utbyggnad. Möjligen kan åtminstone till en början det erforderliga krafttillskottet erhållas genom att Por-

juskraftverket ytterligare utbygges eller ock genom att nu därifrån söderut överförda energibelopp frigöras i samband med nya kraftbyggnader kring Indalsälven eller längre söderut.

Här berörda spörsmål äga självfallet ett omedelbart samband med hela den utomordentligt viktiga frågan om den elektriska kraftförsörjningen, och det torde kunna förväntas att hela denna fråga med alla de beredskapsproblem rörande kraftöverföring och kraftförsörjningen för olika ändamål, som häri inrymmas, skall utan särskild framställning från riksdagen vederbörligen beaktas. I den mån riksdagens medverkan påkallas torde Kungl. Maj:t ej underlåta att för riksdagen framlägga erforderliga förslag. Utan att alltså underskatta de i motionen berörda spörsmålets stora vikt får utskottet med åberopande av det ovan anförda hemställa,

att motionen I: 204 ej må till någon riksdagens åtgärd för-
anleda.

Stockholm den 10 mars 1939.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS RÅSTOCK.

Närvarande: se under utlåtandet nr 67.